

УДК 347.246(477)

О. О. Буждиган

**ПРО ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВУ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ
У СФЕРІ ПОРУШЕНЬ ЗАКОНОДАВСТВА ЩОДО ВЕДЕННЯ
МИСЛИВСТВА ТА ПОЛЮВАННЯ**

У Законі України «Про мисливське господарство та полювання», зокрема в ст. 42, передбачено, що порушення законодавства в галузі мисливства та полювання спричиняє дисциплінарну, адміністративну, цивільно-правову або кримінальну відповідальність [1, 133].

Проблемні питання цивільно-правової відповідальності за порушення законодавства в галузі полювання та ведення мисливського господарства висвітлено в наукових працях В. Д. Басая, С. М. Кравченко, В. В. Костицького, М. І. Малишко, І. Ф. Панкратова, В. А. Шкурко [2, 145; 3; 4, 96].

Згідно зі ст. 13 Конституції України земля, її надра, атмосферне повітря, водні, та інші природні ресурси, які знаходяться в межах території України, ресурси її континентального шельфу, виключної (морської) економічної зони є об'єктами права власності українського народу. Кожен громадянин має право користуватися природними об'єктами права власності народу відповідно до закону [5].

Ця конституційна норма знайшла своє відображення в новому Цивільному кодексі України, який введений в дію з 01.01.2004 р. У ст. 180 ЦК України сказано, що «тварини є особливим об'єктом цивільних прав. На них поширюється правовий режим речі. Правила поведінки з тваринами встановлені законодавством. Тварини, занесені до Червоної книги України, можуть бути предметом цивільного обороту лише у випадку та порядку, встановленому законом» [6, 56].

Як зазначають В. В. Костицький та В. А. Шкурко, цивільно-правова відповідальність виражається у відшкодуванні майнової шкоди, заподіяної порушенням правил охорони і використання тваринного світу. Винна особа відшкодовує таку шкоду незалежно від притягнення її до дисциплінарної, адміністративної або кримінальної відповідальності [3; 4, 96].

Згідно зі ст. 1166 Цивільного кодексу України, особа, що завдала шкоду майну фізичної чи юридичної особи, відшкодовує її в повному обсязі. Такий обов'язок виникає при одночасній наявності таких умов: спричинення реальної шкоди; протиправність дій винної особи, причинний зв'язок між діями особи і заподіяною шкодою; наявність вини у діях чи бездіяльності особи, яка заподіяла шкоду. Ці загальні умови відповідальності за завдання майнової шкоди поширюються і на випадки спричинення майнової шкоди при порушенні правил охорони і використання тваринного світу [6, 310].

Матеріальна відповідальність за шкоду, заподіяну мисливським тваринам та мисливському господарству, настає лише тоді, коли встановлено сам факт завдання шкоди: здобичі або знищення тварин (звірів, птахів), розорення ку-

бел, нір звірів. Тому у випадках, якщо, наприклад, звір був поранений, але не здобутий і немає достовірних даних про його загибель, факт спричинення матеріальної шкоди не можна вважати встановленим.

Завдання шкоди породжує обов'язок відшкодувати її в тому випадку, якщо вона заподіяна протиправними діями винної особи. Такими є дії, відповідальність за які передбачена законодавством про охорону і використання тваринного світу. Ці дії можуть виразитися в самовільному користуванні об'єктами тваринного світу, порушенні правил полювання.

Між діями винної особи і заподіяною шкодою повинен бути причинний зв'язок. Ця умова означає, що порушник несе відповідальність лише за шкоду, що виникла внаслідок його дій чи бездіяльності, а не з інших причин.

Необхідною умовою майнової відповідальності є наявність вини у діях чи бездіяльності особи, яка завдала шкоду. Вина може бути у формі умислу і необережності. Відповідальність без вини може настати тільки в разі спричинення шкоди джерелом підвищеної небезпеки, наприклад, якщо загибель тварин викликана експлуатацією автомобілів, тракторів і інших самохідних машин. Так власник автомобіля (організація і громадянин), за загальним правилом, несе майнову відповідальність за те, що задавив кабана або іншу тварину, навіть якщо вона несподівано вискочила на дорогу і запобігти наїзду на неї було неможливо, оскільки відповідно до ст. 1187 ЦК України «особа, яка здійснює діяльність, що є джерелом підвищеної небезпеки, відповідає за завдану шкоду, якщо вона не доведе, що шкода була завдана внаслідок непереборної сили або умислу потерпілого» [6, 56].

Майнову відповідальність несуть не тільки громадяни (фізичні особи), але і юридичні особи (підприємства, установи, організації). Вони зобов'язані відшкодувати шкоду, заподіяну з вини їхніх працівників при виконанні ними своїх трудових (службових) обов'язків (наприклад, у разі загибелі тварин у результаті недбалого зберігання або використання хімікатів, забруднення водоймищ, наїзду автотранспорту і т. д.). Організація, що відшкодувала шкоду, має право стягнути з винного збитки, що зазнали, в розмірі і порядку, установленому трудовим законодавством.

У деяких випадках шкода заподіюється неповнолітніми. Відповідно до закону ст. 1178 ЦК України шкода, завдана малолітньою особою (яка не досягла чотирнадцяти років), відшкодовується її батьками (усиновлювачами) або опікуном чи іншою фізичною особою, яка на правових підставах виховує малолітню особу, якщо вони не доведуть, що шкода не є наслідком недобросовісного здійснення або ухилення ними від здійснення виховання. Неповнолітня особа (у віці від 14 до 18 років) відповідає відповідно до ст. 1179 ЦК України за завдану нею шкоду самостійно на загальних підставах.

Шкода, заподіяна порушенням законодавства в галузі мисливського господарства та полювання, відшкодовується шляхом стягнення з винної особи певної грошової суми. Розмір її обчислюється звичайно по таксах (розцінках), затверджених спеціально уповноваженим органом виконавчої влади в галузі охорони навколишнього природного середовища і спеціально уповноваженим

центральним органом виконавчої влади в галузі мисливського господарства та полювання за погодженням із центральним органом виконавчої влади з питань фінансів, з урахуванням не тільки повного відшкодування майнової шкоди, заподіяної незаконним добуванням або знищенням диких тварин, але й необхідності відновлення їхніх запасів. У таксах зіставляються матеріально-правові і штрафні начала. Вони прості в застосуванні і дозволяють у кожному конкретному випадку визначити нанесену НПС шкоду і стягнути її з порушника. Основне призначення такс — компенсаційне — полягає у створенні певних матеріальних умов для компенсації витрат, понесених мисливськими господарствами, для відновлення запасів певних видів тварин і створення умов для їх існування і розмноження.

Так відповідно до Такс для нарахування розміру стягнення за збитки, заподіяні незаконним добуванням або знищенням диких звірів і птахів (крім видів, занесених до Червоної книги України), їхніх жител, біотехнічних споруд, визначено, що за незаконне добування або знищення бурого ведмеда встановлено розмір стягнення 110 неоподаткованих мінімумів доходів громадян, за лося, оленя — 90; оленя плямистого, лань — 60; качку, голуба, кулика, перепілку, інші мисливські птахи — 5. За знищення (розорення) гнізда, нори інших жител тварин встановлено розмір стягнення за таксою на відповідний вид тварин, збільшений удвічі. За знищення ембріонів мисливських звірів — 50% від такси на відповідний вид звіра (за кожен ембріон) [7].

У разі неможливості вилучення незаконно добутої продукції полювання (якщо вона використана порушником в особистих цілях або з його вини стала непридатною для використання) порушник відшкодовує відповідно до ст. 43 Закону України «Про мисливське господарство та полювання» її вартість, яка обчислюється виходячи з ринкових цін на м'ясо, шкіряну, хутрову та іншу сировину вищого сорту, що діють на час відшкодування, у таких розмірах (не менш як): лось — 130 кг, шкура — 30 кг; олень благородний: м'ясо — 80 кг, шкура — 20 кг; кабан: м'ясо — 60 кг, шкура 5 кг [1, 132].

Підприємства, установи, організації і громадяни відшкодовують майнову шкоду на вимогу відповідних природоохоронних органів. У разі відмови від добровільного відшкодування шкоди стягнення здійснюється за рішенням господарського суду або місцевого суду, яке виноситься по позовних заявах природоохоронних органів.

У тих випадках, коли винний притягується до кримінальної відповідальності, стягнення шкоди провадиться шляхом пред'явлення цивільного позову в кримінальній справі. Він може бути пред'явлений з моменту порушення кримінальної справи до початку судового слідства. Якщо цивільний позов не був пред'явлений, прокурор має право пред'явити його, виходячи з необхідності охорони державних або суспільних інтересів. Питання про відшкодування майнової шкоди, заподіяної незаконним полюванням, суд, що розглядає кримінальну справу, має право вирішити незалежно від пред'явлення позову [4, 103].

Вирішуючи питання про заподіяння незаконним полюванням істотної шкоди, слід урахувувати вартість предмета незаконного полювання за таксо-

вими цінами, кількість добутого, особливу цінність звірів і птахів, трудність їх відтворення, значну екологічну цінність фауни. Відшкодування шкоди полягає перш за все у відновленні попереднього стану. Але в силу особливостей тваринного світу таке відновлення здебільшого неможливе, бо вбиті тварини чи птах не можуть бути відновлені в природі, заміна їх штучно відтвореними рівноцінними об'єктами вимагає значних строків, спеціальних матеріально-технічних, іноді надто дорогих умов, які мають лише спеціалізовані мисливські господарства. Відшкодування шкоди в природі можливе у випадках незаконного відлову диких тварин та полягає у поверненні їх у природне середовище.

Незаконне полювання є сьогодні однією з основних причин зменшення природних запасів диких тварин і птахів, призводить до зменшення добування хутра та іншої мисливської продукції. Тому мисливські господарства не отримують значної кількості доходів від своєї діяльності, стають нерентабельними, а іноді — збитковими. Так, згідно зі статистичними даними, загальні витрати по Івано-Франківській області на ведення мисливського господарства у 2004 р. у порівнянні з попереднім роком зросли на 104,1 тис. грн і склали 665,1 тис. грн, збільшення відбулося в основному за рахунок надходжень із Державного бюджету (230,1 тис. грн у 2003 р. проти 155,2 тис. грн у 2002 р.). Проте віддача досить низька і становить третину понесених затрат — приблизно 37% [8, 20].

Тому, якщо об'єкти тваринного світу, на покращання яких держава витратила певні кошти, будуть у результаті заподіяної шкоди знищені, то і понесені матеріальні витрати виявляться марними. Ці невикористані витрати поряд із неодержаними доходами і витратами на відновлення тваринного світу та природного середовища, їх перебування складають шкоду, яка завдається браконьєрством.

У всіх випадках розмір такс не залежить від статі, віку тварин, їх ваги, якостей, місця (виду угідь) і способу добування, оскільки такий порядок ускладнив би їх практичне застосування [2, 145].

Отже можна зробити висновок, що матеріальна (майнова) або цивільно-правова відповідальність — це вид юридичної відповідальності за порушення законодавства в галузі мисливства та полювання, який дозволяє компенсувати нанесену природі шкоду в природі або у вигляді сплати грошової суми, вираховується за спеціальними таксами, які являють собою зафіксований у твердій грошовій сумі розмір шкоди, і який повинен бути відшкодований. Таксова відповідальність дає можливість відшкодувати всі негативні наслідки правопорушення і прямі збитки, недоотримані державою і природокористувачами доходи, вартість затрат, необхідних для відновлення екологічної рівноваги та враховує наукову, історичну, культурну цінність об'єкта природи, його рідкість. Крім компенсації шкоди цивільно-правова відповідальність виконує і функцію покарання.

Ефективність застосування цього виду відповідальності часто знижується через різні причини.

По-перше, шкода, заподіяна підприємствами, установами, організаціями стягується за рахунок останніх і дуже часто аж ніяк не позначається на бюджеті винних посадових осіб. Підприємства рідко користуються правом регресу і не пред'являють позовних вимог по відшкодуванню збитків, завданих посадовими особами.

По-друге, вимога сплати відповідних грошових сум не завжди ефективна. Потрібно, щоб підприємство мало кошти, необхідні для ліквідації екологічних наслідків. Немає ніяких гарантій, що стягнуті кошти будуть використані для відшкодування шкоди, нанесеної екологічним правопорушенням. Відшкодування шкоди перетворилося на чисто бухгалтерську операцію перерахування коштів з одного рахунку на інший. Для того, щоб гарантувати використання вказаних коштів за цільовим призначенням, необхідно розмістити їх у природоохоронних органах.

По-третє, слід погодитися з думкою В. Д. Басая [2, 146], що на сьогодні такси затверджуються різного роду органами: зацікавленими міністерствами і відомствами. Вони мають цілий ряд недоліків — розпорошені по численних підзаконно-нормативних актах, у тому числі відомчих, безсистемні, мають різну юридичну силу. Усе це ускладнює їх застосування. Оскільки питання відшкодування шкоди, заподіяної правопорушеннями в галузі мисливства та полювання, мають загальний, надвідомчий характер, тому доцільно, щоб вони були вирішені в Законі «Про мисливське господарство та полювання».

По-четверте, з нашої точки зору, заслуговує на увагу позиція авторів, які звертають увагу на те, що як і розміри адміністративних та кримінальних штрафів, так і розміри такс повинні зараз бути різко збільшені [7].

Література

1. *Про мисливське господарство та полювання*: Закон України від 22.03.2000 р. // Відомості Верховної Ради України. — 2000. — № 18. — С. 132–133.
2. *Басай В. Д.* Відшкодування шкоди, заподіяної екологічним правопорушеннями: Дис... канд. юрид. наук: 12.00.06. — Львів, 1996. — 153 с.
3. *Кравченко С. М., Костицький В. В.* Правова охоропа тваринного світу: (Метод. рек.). — Львів, 1992. — 44 с.
4. *Шкурко В. А.* Браконьерство и борьба с ним. — Мн.: Унивеситетское, 1986. — 166 с.
5. *Конституція України // Голос України.* — 1996. — 27 лип.
6. *Цивільний кодекс України.* — К.: Вид. дім «Іп Юре», 2003. — 432 с.
7. *Такси для парашування розміру стягнення за збитки, заподіяні незаконним добуванням або знищенням диких звірів і птахів (крім видів, запасених до Червоної книги України), їх жител, біотехнічних споруд: Затв. наказом Мінлігоспу та Мінекобезпеки України від 12.03.1996 р. № 24-32 // Екологія і закон.* — К., 1998. — С. 229.
8. *Мисливське господарство в Івано-Франківській області в 2004 році: Статист. бюл.* — Івано-Франківськ, 2005. — 23 с.
9. *Кримінальний кодекс України: Наук.-практ. комент. / За заг. ред. В. В. Сташиса.* — К.: Іп Юре, 2004. — 691 с.